

הזקוף. אפשר שמחלוקת האמוראים תלויה בשאלה מה המקור לדין שפיכת שיריים.

כששיירי חטאת נתערבו בדם עולה, הגמ' קובעת שאי אפשר לשנות את מקום השיריים כדי להכשיר את העולה. לפיכך, רק לפי הדעה שמקום העולה כשר לשיריים אפשר לתת את התערובת בקיר המזבח. עם זאת, נדרש שינוי מסוים במתן הדם בהשוואה לדרך הרגילה בעולה ובשיריים: תוס' מסתפקים האם ישפוך את השיריים בצפון-מזרח, כנהוג בעולה (ומרש"י משמע ששולל את השינוי הזה בשיריים), או בדרום-מערב, כנהוג בשיריים.

לדעה שמקום העולה אינו ראוי לשיריים, כתבו ראשונים שהדם ישפך (רש"י שטמ"ק ורמב"ם). השר מקוצי סובר שיתן את הדם בגג היסוד, כי גם דם העולה מגיע לשם בסופו של דבר.

הרמב"ם פסק ששיירי חטאת שנתערבו בעולה ישפכו. מאידך, פסק שחטאת ועולה שנתערבו ונתן מהם למעלה ובא כעת להישאל – רשאי לתתם למטה. דעת רוב האחרונים, שפסק כדעה שחובה לתת את השיריים בגג היסוד דווקא, ובכל זאת במקרה השני התיר לתת את התערובת למטה, וזאת משני טעמים אפשריים: א. הנתניה למעלה מועילה לכפר גם על העולה ("שלא במקומו – כמקומו"), ונמצא שיש כאן שיירי חטאת ושיירי עולה, ויתן הכל בגג היסוד (מרכבת המשנה). ב. מכיוון ששיירי החטאת לא היו ניכרים מעולם, ונוצרו בתערובת – הקלו בהם לשנות את מקומם לצורך העולה, ויתן הכל בקיר המזבח (חסדי דוד). בליקוטי הלכות סובר שלדעתו מקום העולה כשר לשיריים, ורק מדרבנן החמירו שלא לתת בשירי חטאת שנתערבו בעולה, והקלו במי שנתן למעלה ואחר כך נמלך.

המשותף לפירושים הללו, שקיימו וקיבלו שלדעת הרמב"ם "שיריים צריכין אצטבא" והדבר אף מעכב בהם (אלא שלדרך השניה הנ"ל מותר בכל זאת לשנות את מקומם במקרה מסוים לצורך העולה). בליקוטי הלכות הולך בדרך שונה לגמרי: רבי יוחנן סובר כריש לקיש שמקום עולה הוא מקום שיריים (על כל פנים בדיעבד), ודבריו "עדיין היא מחלוקת" אינם מטעמו של רב יהודה ש"שיריים צריכין אצטבא" אלא מטעם אחר: לדעתו יש לגזור בשיירי חטאת שמא יטעו להתיר לתת מן התערובת אפילו בתחילת חטאת. אולם במקרה שנתן כבר למעלה, ובא להימלך, לא שייכת גזירה זו, שהרי יודיעוהו שמה שכבר נעשה היה שלא כדין, ורק את הדם הנשאר מותר לתת למטה. הקושיות שהקשתה הגמ' מן הברייתות אינן על ר' יוחנן, אלא על רב יהודה בלבד, ומכיוון שפשט הברייתא כריש לקיש (וכן מוכח בתוספתא זבחים ח,ה, שהברייתא "נתן למעלה ולא נמלך יחזור ויתן למטה" עוסקת בחטאת ועולה) – הלכה כמותו במחלוקתו עם רב יהודה שמקום עולה מקום שיריים, ועם זאת, הלכה כר' יוחנן שלכתחילה אין לעשות כן.

כדבריו משתמע מסתימת הרמב"ם בהלכה הקודמת "שמקום הכל למטה". לפי ההבנה המקובלת, שהרמב"ם פוסק שאי אפשר לתת שיריים כלל אלא בגג היסוד, תמוה שסתם והכליל כאילו מקומם אחד, והיה לו להסביר את טעם הדין, שהשיריים בגג היסוד והעולה בקיר הזקוף²¹.

סיכום

נחלקו אמוראים האם חובה לתת את השיריים ליסוד עצמו, או שכל קיר המזבח התחתון של המזבח כשר למתן שיריים, משום שמשם ישתות ליסוד (רש"י), או משום שכל מה שמתחת לחוט הסיקרא נחשב כשייך ליסוד (גרי"ז). הראב"ד סובר שלדעה הראשונה יש לתת דווקא על הקיר

מערכה קצב. דם חטאת חיצונית שנכנס להיכל (פב,א)

כגון: האם יש קרבנות נוספים מלבד החטאת שכלולים בדין זה? האם כניסת הדם פוסלת רק את הדם הנכנס, או את כלל הקרבן? האם הכניסה הפוסלת היא דווקא לשם כפרה והזאה, או דווקא כשהיזה בפועל בהיכל, או גם בלא כוונה ומעשה של כפרה?

מערכה זו עוסקת במקור הדין ויסודותיו, והיא משמשת מעין מבוא למערכות הבאות.

שנינו במשנה שדם חטאת חיצונית שנכנס להיכל – נפסל. דין זה – חידוש רב יש בו: מצאנו שקרבן שיצא מגבול העזרה נפסל ביוצא, מאחר שיצא מתחום הקדושה, ואילו כאן מתחדש שגם כניסה יתירה אל הקודש פנימה פוסלת.

המשניות וסוגיות הגמרא עוסקות בנושא זה מצדדים שונים, שידונו במערכה זו ובמערכות הבאות (קצג-קצז),

21. גם פירוש זה לא נמלט מקושי: מניין למד ר' יוחנן את חידושו שחכמים אוסרים מדרבנן, ושדעתם לחלק בין תערובת שאירעה מתחילת הקרבן לבין תערובת שאירעה לאחר שכבר נתן את תחילת החטאת? ועוד: מסתבר ש"כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר אמרי במערבא" בא לתרץ את ר' יוחנן רבו, ולא את רב יהודה.

בכוסות פליגי", והחטאת שנתן ממנה למעלה לא היתה מעורבת, וכן שייריה, ולכן אסור לשנות את מקומם בשביל העולה. אלא שלפי ביאור זה, דברי הרמב"ם בסיפא עוסקים בתערובת בלולה ולא בתערובת כוסות, ומדבריו בהלכה הקודמת לא משמע כן, וגם מדברי האחרונים הנ"ל משמע שלא חילקו בזה. וראה לעיל הערה 7 על מקורות בתוספתא בעניין שיריים שנוצרו בתערובת, האחד משתמע כרמב"ם והשני כנגדו.

מקור הדין

‘וכל חטאת אשר יובא מדמה’ וגו’... הרמב”ם הביא את הפסוק שממנו לומד רבי עקיבא. אלא שבהל’ מעשה הקרבנות (יא,ג) כתב כדעת ריה”ג: “כל האוכל כזית מבשר חטאות הנשרפות לוקה, שנאמר: ‘וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד... לא תאכל באש תשרף’, ותמוה שהרמב”ם “מזכה שטרא לבי תרי” (לחם משנה הל’ מעה”ק). הקושי איננו רק על דרך הלימוד, אלא גם על פסיקת ההלכה למעשה, שכן הרמב”ם קובע שהאוכל כזית מבשר החטאות הנשרפות לוקה, וזאת רק על פי דרשת ריה”ג, כאמור⁵.

רבים כתבו שלדעת הרמב”ם הפסוק עוסק בשני העניינים, וגם חכמים מודים לריה”ג שעיקרו של הפסוק מוסב על החטאות הפנימיות, וזהו פשט הכתוב (כפי שפירשו הרשב”ם אבן עזרא ורמב”ן, ולא כפירוש רש”י על התורה הנ”ל), אלא שלדעתם יש ממנו דרשה נוספת לעניין חטאת חיצונית שדמה ניתן בהיכל (לחם משנה). כך כתב כבר המאירי (פסחים פג,א): “ולמדת לפי דרכך שמקרא זה, רוצה לומר ‘וכל חטאת אשר יובא מדמה’, פירושו על חטאות הנשרפות, ליתן לאו על אכילתן. ואף על פי שבקצת מקומות העמידוהו בחטאת חיצונית, שאם הוזה דמה לפניו יהא פסול... אפשר שהוא משמש לשתיהן, לזו ללאו ולזו לפסול”. הבנה זו בדעת חכמים משתמעת מלשון ריה”ג: “כל העניין כולו אינו מדבר אלא בפרי הנשרפים”, ממנה נראה שבא לשלול דעה שהפסוק עוסק בשני עניינים.

מלשון הרמב”ם משתמע שהמילה “כל” היא המלמדת שגם חטאת חיצונית כלולה בדין זה. לשונו בהל’ פסולי המוקדשין הנ”ל: “אפילו חטאת יחיד הנאכלת אסורה, שנאמר: ‘וכל חטאת... מלשונו משתמע שהחידוש בחטאת יחיד הוא היותה נאכלת, כלומר, חטאת חיצונית⁶. יותר ברור הדבר מלשונו בפירוש המשנה (זבחים ח,יב): “וחכמים אומרים החטאת בלבד, לפי שנאמר ‘כל חטאת’, איזה סוג שתהיה, ואפילו חטאת יחיד הניתנת על מזבח הנחושת אם נכנס דמה לפניו לא תאכל”. ממילא ברור שלדעתו אכן עיקר הכתוב עוסק בחטאות הפנימיות (ולא כדברי בעל ‘צדה לדרך’ בויקרא שם בדעתו, שעיקר הפסוק על חטאת חיצונית).

בעניין מחלוקת התנאים על הקרבנות הכלולים בפסול זה פסק הרמב”ם כדעת חכמים, שרק חטאת נפסלת בכניסתה להיכל⁷.

5. בכסף משנה (הל’ מעשה הקרבנות שם) תלה את המלקות בלאו אחר: “וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל” (ויקרא ו,טז), שהוזכר לפני כן ברמב”ם כמקור לאיסור אכילת כל דבר המוקרב כליל. אך כבר העיר עליו במשנה למלך, שפסוק זה עוסק רק בדברים הקרבים למזבח, ולא בחטאות הנשרפות מחוץ למחנה.
6. לשון הגמ’ והספרא לפנינו: “אין לי אלא חטאת יחיד, חטאת ציבור מניין”, ולפיה יש יותר חידוש בחטאת ציבור, ואילו ברמב”ם משמע איפכא, ואולי גרס להיפך (כסף משנה), ופירש “חטאת ציבור” על החטאות הפנימיות.
7. בחלק מדפוס רש”י על התורה בויקרא ו,כג כתוב: “וכל – לרבות שאר קדשים”, אך העירו שבדפוס ראשון מילים אלו חסרות, וראה ברכת הזבח כאן, שמילים אלו הוכנסו בידי מדפיסים מאוחרים.

הגמ’ מביאה שתי ברייתות, שחולקות ביניהן על מקור הדין שחטאת שדמה נכנס לפניו פסולה: רבי עקיבא למד זאת מן הפסוק: “וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקודש לא תאכל, באש תשרף” (ויקרא ו,כג). נראה שלדעתו פסוק זה עוסק בחטאת חיצונית בלבד, וכפי שפירש רש”י על התורה, שעניינו של הפסוק הוא “שם הכניס מדם חטאת החיצונה לפניו פסולה” ותו לא. אולם רבי יוסי הגלילי פירש שפסוק זה עוסק בחטאות הפנימיות בלבד, שאמנם הדין שהם בשריפה נתפרש במקומות אחרים (פרק ד פס’ יב, כא) אבל הפסוק מחדש בהן הלכות נוספות: איסור לאו על אכילת בשרם, ושריפת חטאת פנימית שנפסלה, אלא שאינה נשרפת מחוץ למחנה אלא במקדש¹. לפיכך למד את פסול חטאת חיצונית שדמה נכנס להיכל מן הפסוק בפרשת שמיני: “ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה והנה שורף... מדוע לא אכלתם את החטאת... הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה” (ויקרא י,טז-יח), ממנו משתמע שאילו הוכנס דמה להיכל – טוב עשו ששרפוה.

להבדל זה בין הלימודים כמה השלכות: א. על פי דרשת רבי עקיבא יש לאו מפורש על אכילת חטאת חיצונית שנכנסה להיכל, ולא על אכילת חטאת פנימית, ואילו לריה”ג ההיפך, ומסתבר שלדעת כל אחד מהם יש מלקות רק על האיסור הנלמד מן הלאו המפורש². ב. לפי דרשת רבי עקיבא יש ללמוד מ”מדמה” שדי בכניסת מקצת דמה על מנת לפסול את כל הקרבן, מה שאין כן לפי הלימוד של ריה”ג מ”את דמה” (ענין רש”י ד”ה מדמה אפילו מקצת, ובמערכה הבאה). ג. לפי דרשת רבי עקיבא נאמר בדין זה תנאי, שהכניסה להיכל תהיה “לכפר בקודש”, כלומר, שיזה מן הדם בהיכל, או שעל כל פנים יתכוון לכך, מה שאין כן לפי דרשת ריה”ג³. ד. לפי דרשת ריה”ג מוכח מהפסוק בפרשת שמיני, שיש הלכה לדורות שפסול הדם מצריך לשרוף את הבשר לאלתר, כפי ששרפו אהרן ובניו, מה שאין כן לדרשת רבי עקיבא, שלפיה יתכן להמתין עד למחרת ש”תעובר צורתו” וייפסל בלינה, ורק אז ישרף (פסחים פג,א)⁴.

שיטת הרמב”ם

הרמב”ם בהל’ פסולי המוקדשין (בי,ג) פוסק: “שדם חטאת שנכנס להיכל, אפילו חטאת יחיד הנאכלת, אסורה, שנאמר:

1. על דעת חכמים בנקודה זו עיין במערכה רעג הערה 20.

2. כך נראה מדברי הראב”ד בפירושו לספרא (צו פרק ח,ח), שלדעת ריה”ג המקור לאיסור אכילת חטאת חיצונית שנכנסה להיכל הוא הלאו הכללי של “כל שבקודש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו”, והרי זהו “לאו שבכללות” שאין לוקין עליו, עיין מערכה קפה הערה 10.

3. כן כתבו כמה אחרונים, עיין מערכה קצז הערה 3.

4. אמנם יש אומרים שגם חכמים דרשו את הפסוק בפרשת שמיני כריה”ג (ראה במערכה הבאה), אבל מכיוון שלדעתם לא זהו המקור העיקרי לדין – אין הוכחה שזהו לימוד לדורות.

ייפסל, ומשמעות הדבר שיש בו פגם, ולא תוספת קדושה. מהו פגם זה?

נראה שהדבר תלוי במחלוקת התנאים במשנה הבאה, לגבי חטאת שרק חלק מדמה נכנס להיכל: לדעת ר' יוסי הגלילי רק הדם הנכנס נפסל, ואילו לדעת חכמים הקרבן בכללותו נפסל. נראה שלדעת ריה"ג הכניסה פנימה היא פסול בדם, ואילו לדעת חכמים זהו פסול בקרבן. כשנתבונן בטעמי הדעות, נראה שריה"ג תופס את פסול הכניסה להיכל כהרחבה של פסול יוצא: כשם שהיציאה מהעזרה המקודשת פוסלת – כך גם הכניסה להיכל פוסלת, מפני שלגבי חטאת חיצונית ההיכל הוא "מחוץ לתחום"⁹. לעומת זאת לדעת חכמים, הפסול בכניסה להיכל הוא מפני שבכך החטאת החיצונית כביכול מנסה להדמות לפנימית, ולכן גם מקצת הדם פוסל, שהרי גם להזאת חטאת פנימית די במקצת הדם (יסוד הדברים בחמדת דניאל פב, ובמשך חכמה ויקרא ו,כג; ובערוך השולחן סי' קכח, כיוון אחר בהסברת העניין)¹⁰.

על פי זה מובן היטב החילוק המבואר בגמ' (בעמ' ב) בין דם לבשר, שבשר חטאת חיצונית שהוכנס להיכל אינו נפסל. בשר חטאת פנימית אינו נכנס להיכל, וממילא בהכנסת בשר החטאת החיצונית אין השתוות לחטאת פנימית. לעומת זאת לשיטת ריה"ג צריך לומר, שאמנם ההיכל הוא כעין פסול יוצא, אבל פסול זה קל יותר מאשר יציאה מחוץ לעזרה, בגלל קדושת המקום, ולכן הקלה בו התורה שהבשר הנכנס אינו נפסל, בניגוד לבשר היוצא מחוץ לעזרה.

הכנסת דם ובשר להיכל. כהן זה עולה במעלות האולם לקראת כניסתו להיכל, ובידיו דם ואימורים. הכנסת דם החטאת היא הפוסלת, ואילו בשר שנכנס להיכל אינו נפסל. הדבר מוסבר על פי התפיסה, שכניסת הדם להיכל פוסלת משום שבכך החטאת החיצונית מנסה כביכול להידמות לפנימית, ואילו בהכנסת בשר אין הידמות לפנימית.

מהות הפסול בחטאת הנכנסת להיכל

מפשט הכתוב ניתן היה להבין, שהתורה איננה פוסלת את החטאת שנכנסה להיכל, אלא רק קובעת שבשרה ישרף ולא יאכל, כאילו היתה חטאת פנימית. וטעם הדבר, שקיים דין מיוחד בהיכל, שחטאת הנכנסת אליו איננה ראויה להאכל⁸. אבל חז"ל הבינו שכוונת הכתוב שהקרבן אף

מערכה קצג. חטאת שמקצת דמה נכנס להיכל (פב,א-ב)

הדם – פסל ("מחשבת חוץ למקומו"), ואילו מחשבה להכניס להיכל אינה פוסלת (זהו דין "מקום משולש", עיין לעיל מערכה עא).

תשובת חכמים איננה מופיעה במשנה, ובגמ' התבאר שהם למדו זאת מן הכתוב: "וכל חטאת אשר יובא מדמה" (ויקרא ו,כג), אפילו מקצת דמה. רש"י (ד"ה מדמה) מבאר, שריה"ג לא דייק כך משום שלשיטתו (המופיעה בגמ' לפני משנתנו) לא זהו המקור לפסול חטאת שנכנסה להיכל, ופסוק זה עוסק בחטאת פנימית, אלא המקור הוא מהפסוק:

כ"מחוץ לתחום" לחטאת חיצונית.

10. בדומה לכך מצאנו בקרבנות העוף, שהמבדיל במליקת חטאת העוף פוסל אותה מפני שבכך היא מתדמה לעולת העוף (עיין מערכה קסג: שיטת רש"י). במשך חכמה הסביר לפי יסוד זה, שרצתה התורה להבליט את ההפרדה בין חטאת פנימית לחיצונית, את לשון הברייתא: "אין לי אלא חטאת זכר, חטאת נקבה מניין": אלמלא הגהת הגמ' היה מקום לפרש, שראוי לפסול דווקא את הזכר, כי החטאות הפנימיות הן זכרים.

מחלוקת התנאים ויסודותיה

במשנה מובאת מחלוקת תנאים בדין זה, כאשר כהן קיבל את דם החטאת בשני כוסות ואחד מהם נכנס להיכל: ר' יוסי הגלילי מכשיר את הכלי שנשאר בעזרה, וחכמים פוסלים. המשנה אומרת שר' יוסי הגלילי למד את דבריו מקל וחומר מפסולו של הדם היוצא מחוץ לעזרה, ובו הכל מודים שרק הדם שיצא נפסל; והרי קיימת חומרא מיוחדת ביציאת הדם אל מחוץ לעזרה, שאפילו לא אירע כן בפועל אלא שהכהן חשב בשעת העבודה להוציא את

8. בפרט יש מקום לסברה זו על פי דעת שמואל (כ,ב) בקרבן שניתן שלא במקומו, שעלה לבעליו אבל בשרו ישרף כפסולי המוקדשין. בשפת אמת (מג,א) משמע שבאמת תפס כך את הדין, ולמד קל וחומר מחטאת חיצונית לחטאת פנימית, שכניסת דמה להיכל היא הגורמת את מצות שריפתה אפילו לפני הזאתו, ולכן זריקת הדם איננה "מתיר" לשריפת הבשר, עיין שם.

9. לפי זה היה מקום לפסול בכל הקרבנות, כדעת ר' עקיבא, ודווקא ריה"ג הוא החולק עליו במפורש בברייתא. אבל אפשר שדווקא בחטאת, שבה הבדילה התורה בין שני סוגי חטאת והגדירה מקום מיוחד לכל סוג, הפך ההיכל להיות